

LA «SUMMA» DELS REIS DE NÀPOLS I SICÍLIA I DELS REIS D'ARAGÓ DE LUPO DE SPECHIO

En el curs d'una investigació dels fons manuscrits de la Biblioteca Nazionale de Nàpols (BNN) he trobat un còdex que considero particularment interessant pel fet d'ésser obra escrita en llengua italiana per un autor català, que ja m'era conegut per anteriors recerques a l'Archivio di Stato de Nàpols (ASN). Voldria donar aquí notícia del manuscrit, que conté una «summa» dels reis de Nàpols i Sicília i dels reis d'Aragó. També voldria aplegar unes dades biogràfiques de l'autor i estudiar alguns trets de la llengua emprada. Per raons de temps i espai faré esment només del pròleg de l'obra.

EL MANUSCRIT

Es tracta d'un manuscrit cartaci del segle xv, que mesura 206 x 140 mm i conté 37 fulls —al davant n'hi ha un altre sense numerar, on es consigna el títol i el nom de l'autor en castellà i en italià—¹ i 32 fulls; els dos grups de fulls numerats estan se-

1. F. s.n. 1^r: *Historia de los reyes de Nápoles y de Sicilia y su autor Lupo de Espexo, valenciano, del consejo del rey de Aragón*. F. s.n. 1^r: *Historia di Lupo di Spechio, dottore valentino consiglieri delli re di Aragona. Tracta delli re di Spagna, di Napoli e di Sicilia*.

parats per 3 fulls blancs sense numerar. La lletra és humanística llibresca, les rúbriques són en vermell i les lletres del començament després d'una part són en color; la primera lletra del pròleg és miniada. L'enquadernació és coetània, en pell amb guariments, i en els marges d'un bon nombre de fulls hi ha glosses. El manuscrit va ser comprat l'any 1972 per la BNN a la casa Sotheby de Londres i va ser col·locat en la secció de manuscrits amb la signatura XIX.66. Pel pròleg sabem que el manuscrit ha estat copiat a Nàpols el 20 de maig de 1468 (f. 1^r). No podem afirmar que aquesta sigui també la data de l'obra, però podem dir que és el terme *ante quem*, mentre que el terme *post quem* va ésser el 1466, data dels darrers fets narrats per la «summa». La dedicatòria, que segueix el pròleg, està adreçada a Alfons d'Aragó duc de Calàbria (f. 2^r). Tal com apareix ja a la numeració dels fulls, l'obra es divideix en dues parts: la primera està dedicada als reis de Nàpols i Sicília, la segona als reis d'Aragó. Puix que el manuscrit no presenta cap índex, em sembla útil donar la transcripció de les rúbriques, amb la indicació del full on apareixen.²

Quisto presente libro parla delli primi ri sonno, state del regnyo de Napuli fini allo p(rese)nt(e) e d(e) casa d(e) Ar(a)gona	f. 1 ^r
Como nante ch(e) lo riame de Napuli fosse incluso in regnyo era soctoposto a diverse senyorie	2 ^r
Li nomi delle senyuri erano nant(e) fosse rengno, ditto renyo d(e) Nap(u)li	2 ^r
Como el grand(e) Ruberto Biscardo pigliò pigliò possessione de tutta la Calabria	3 ^r
Da po' Ruberto, ch(e) rengnò quasi tucto el rengno, morio et socces(i) el suo figlio Rogeri	4 ^r

2. En la transcripció desenvolupo les abreviacions i tanco entre parèntesis rodons les lletres introduïdes, uncixo i separo les paraules, regularitzo la puntuació, l'ús de l'apòstrof, dels accents, de les lletres capitals majúscules i l'alternança de *v* i *u*, de *i*, *j* i *y*, seguint les regles de la llengua moderna. Es corregeixen en nota els errors evidents del copista.

Como succesi lo cont(e) d(e) Cecilia Rogeri, nepot(e) de Ruberto	4 ^v
Como lo pat(r)e, lo re Rogeri, venne nel ream(e) p(er) la vittoria ch'(e)bb(e) lo figlio (con)t(r)a lo papa	4 ^v
Como succesi el regno al re Guillelmo, figlio del dicto Rogeri	5 ^v
Como alsaro p(er) re Rogeri, figlio d(e)l dicto Gui(llel)mo	5 ^v
Como lo populo assacq(ue)czò lo palaczo del re	6 ^r
Como lo re Gui(llel)mo con soi trattat(i) fo liberato da presonia	6 ^r
Da po' la mort(e) dello mal Guillelmo socces(e) lo regno al suo figlio, nome bon Guillelmo	6 ^v
Como lo regno d(e) Cicilia succesi alla regina Costanza	7 ^r
Como p(er) la regina Costanza succes(i) Fed(e)rico, suo figlio	7 ^r
Como Federico fo homo prudent(i) et virili, d(e) grand(e) t(r)actati	7 ^v
Como lo papa avea grand(e) invidia d(e) Fed(e)rico	7 ^v
Como Federico preczò poco la sentencia d(e) papa Urbano, lo quali donò p(er) re Carlo p(r)imo	8 ^r
P(er) Federico socces(i) Corrado, suo figlio, in Cicilia	9 ^r
Como fini al t(em)po d(e) Manfreda li ri se inco(r)onavano da q(ui) voleano	10 ^r
Como el re Carlo p(r)imo int(r)ò nel regno d(e) Nap(u)li co(n) grand(e) sforso e amaczò Ma(n)freda	10 ^v
Como la secocion(e) facta nant(e) (con)t(r)a la p(r)ogenia d(e) Fed(e)rico, Dio n'a most(r)ato judicio	11 ^r
Como foro amaczati m(u)lti Francisi, quali ne fo causa misseri Juha(nne) d(e) Progita	11 ^v

Como lo re Pere d'Aragona venn(e) in Sicilia	12 ^r
Como re Carlo primo morio in Puglia	12 ^r
Socces(i) p(er) Carlo p(r)imo re Carlo s(econdo), suo figlio	12 ^r
Como re Carlo secondo fo re tenuto in Sicilia p(er) lo re Em P(er)e d'Aragona	13 ^r
Como re Carlo secondo ebb(e) ent(r)e figli mascoli e femeni	14 ^r
Como Carlo secondo nascio en Fransa	14 ^r
Como re Carlo morio nella città d(e) Nap(u)li	15 ^r
Como p(er) Carlo secondo socces(i) el suo figlio re Ruberto, savio homo	15 ^r
Como l'italiani fugino lo consorcio delli catalani	16 ^r
Como re Roberto aconsentì p(er) d(e)nari m(u)lti cos(e) nel regno	17 ^r
Como el ditto Ruberto morio et regnò anni 19 e misi octo	17 ^r
Como de po' la mo(r)t(e) d(e) Ruberto succes(i) Johanna p(r)i- ma, sua nepot(e)	18 ^r
Da po' questa donna a poco a poco d(e)smenò la linia d(e) re Carlo p(r)imo	18 ^r
Como la regina Joanna p(r)ima ebb(e) successor(e) Carlo terso, pat(r)e d(e) re La(n)salao	18 ^r
Como Carlo terso, nepot(e) de Joanna p(r)ima, se voleano male d(e) mort(e)	18 ^r
Como da po' mo(r)ta Johanna p(r)ima, succes(i) el suo nepot(e) Carlo terso	19 ^{r-v}
Como da po' la mort(e) d(e) Carlo 3 ^o successi el regno al re Lansalao, figliolo pigiolo	19 ^{r-20^r}

- Como lo re Lansalao fo h(om)o mundano, da om(n)iuno se
facea ammar(e) 20^r
- Como lo re Lansalao fo grand(e) conq(ui)stator(e) 21^r
- Como da po' la mort(e) d(e) re Lansalao succes(i) la sorella
Johanna s(econd)a 21^r
- Como don Juhann(e) d'Aragona fo mandato p(er) lo pat(r)e en
Sicilia ben(e) in ordene 22^r
- Como se parla como questa Juhanna seco(n)da fo l'ultima d(e)
re Ca(r)lo p(r)imo 22^r
- Como la regina Johanna seconda fe pac(e) co(n) Luise terso,
duca d'Anjoï 24^r
- Como lo re grand(e) Alfonso d(e) Aragona fe una grossa ar-
mata cont(r)a lo re d(e) Tunisie 24^r
- Como lo re Alfonso ebb(e) novella como era morta la regina
Joha(n)na s(econd)a 25^r
- Como lo re Alfo(n)so fo liberato co(n) li alt(r)i senyuri dal
duca de Mila(na) 26^r
- Morio la regina Johanna s(econd)a a dì 2 d(e) frebaro 26^r
- Como Gaita se donò al re Alfonso p(er) mano de l'infant(e),
suo fratello 26^r
- Como lo corpo d(e)ll'infant(e) morto fo p(r)imo portato alla
Matal(e)na 27^r
- Como morio lo infant(e) d'Aragona 28^r
- Como lo s(enyor) re don Alfonso int(r)ò dint(r)o Napuli la
p(r)ima volta 29^r
- Quisto s(enyor) re don Alfonso fo h(om)o savio et pieno
d(e) grand(e) virtù 29^r

Como lo re don Alfonso nassiò nell'anno 1393 al mes(e) d(e) dicemb(r)o	30 ^r
Como q(ui)sto re don Alfonso fo bono cristiano et devoto h(om)o	30 ^r
Como da po' la mort(e) del re Alfonso succes(i) lo ill(ustrissi)-mo s(enyor) re do(n) Ferrando, suo figlio	31 ^r
Como lo s(enyor) re don Ferrando nascio nella città de Valensia	31 ^r
Quisto s(enyor) re do(n) Ferrando ebb(e) p(er) moglieri la nepot(e) dello p(r)encep(e) d(e) Tara(n)to	32 ^r
Como venn(e) lo duca Johann(e) d'Anjoi nello riamo, p(er) li baruni chiamato	33 ^r
Quisto s(enyor) re don Ferrant(e), verga et regitor(e) d(e) tutta la Italia	35 ^r
Como ave aparentado co' l'illustrissimo duca de Milano	35 ^r
Como lo duca d(e) Milana F(rancis)co Sforza ebb(e) p(er) moglieri madama Bia(n)ca	36 ^r
Morto el grand(e) re Alfonso succes(i) nelli alt(r)i regni et senyorie el suo fratello re Juhann(e)	37 ^r
Como dessend(e)no e d(e) ch(e) linia veneno tucti li ri sonno stat(e) d(e) casa d(e) Aragona	1 ^r
Como Teoderico, ³ cristiano imp(er)atori delli goti, int(r)ò 'n Espanya	1 ^r
Como lo cont(e) Juliano tradio la Spanya alli mori	3 ^r
Como de po' lo tradim(en)to del cont(e) Juliano se mossero alcuni c(r)istiani	3 ^r

3. *Corregit sobre Federico.*

Como Garsia Eyniego pigliò titulo de re d(e) Nava(r)ra	4 ^o
Como da po' lo co(n)t(e) Aznar fo co(n)t(e) el suo figlio Galindo	4 ^o
Como Garsia Eniego et la regina, sua mogleri, foro amaczati da mori	5 ^o
Quisto Eniego, ditto don Garsia, fo figlio d(e) do(n) Eniego e resta re d(e) Nava(r)ra	5 ^o
Essendo morto ditto Eniego et sua moglieri, un cavaliere (cr)j(sti)ano ved(e) como nasser lo figlio d(e) dit(t)o	5 ^o
Como don Giangio imp(er)ator(e) fo figlio de dicto don Garsia Avarch(e)s	6 ^o
Como nost(ro) s(enyor) Dio mo(n)st(r)a, grand(i) cos(e) p(er) mano d(e) hom(in)i bassi	7 ^o
Como don Remiro fo lo primo re de Aragona	7 ^o
Don Giancio Remiro	8 ^o
Don Pet(ro) terso, re d'Aragona	8 ^o
Don Alfonso	8 ^o
Como do(n) Alfonso secondo morio senza ered(e) et cessavano li ri	9 ^o
Como lo re don Miro monaco succes(i) re de Aragona, fratello de don Alfonso	9 ^o
Como li aragonis(i) pigliaro p(er) regina la figlia d(e) re Miro monaco	9 ^o
La linia dond(e) dessese lo cont(e) Ramudo ⁴	10 ^o
Como lo grande capitano Horlando int(r)ò in Spanya p(er) Carlo Magno	10 ^o

4. Ramundo.

Como lo imp(er)ator(e) Carlo Magno mor a presso lo lago, a Sais in P(r)ovensa	11 ^r
Como morto Carlo Magno succesi re Luise, suo figliolo, re d(e) Fransa	11 ^v
Como uno pagano pigliò p(er) molleri la regina d(e) Fransa (cr)i(sti)ana	11 ^v
Como Mafometto comensò a predicar(e) (con)t(r)a (cr)i(sti)ani	12 ^r
Como Griffa Peloso ebb(e) p(er) mogleri la figlia d(e)l cont(e) d(e) Fiand(re)ne	12 ^v
Como morio el ditto Miro	12 ^v
Ildefonsus so ^s lo sexto re d(e) Aragona	13 ^v
Don Pet(r)o succese re, figlio d(e) Ildefons(us)	13 ^v
Como lo papa en Avignone fe citari lo re Em P(er)e et como l'obedio	16 ^r
Quisto re Em P(er)e fo dicto re Em P(er)e delli Francisi	18 ^r
Como succes(i) don Alfonso, figlio d(e)llo re Em P(er)e	18 ^v
Como d(e) po' la morte d(e) don Alfonso succese lo suo cio do(n) Jacobo	18 ^v
Como do(n) Alfonso morio, succesi do(n) Alfonso, figlio d(e) do(n) Jacobo	19 ^r
Succesi do(n) Pet(r)o, p(er) do(n) Alfonso, suo figliolo	19 ^r
Como don Juhanne succese, figlio dello dicto don Pet(r)o	19 ^v
Q(ui)sto re do(n) Juha(nne) fo grand(e) caggiato(re)	20 ^r
Como succesi don Martino, fratello del ditto do(n) Juha(nne)	20 ^v

Quisto re don Martino, morto lo figlio, n'ebb(e) a g(r)an dolore	20 ^v
Morto ch(e) fo lo ditto do(n) Martino, lo riamo stette en divisione	20 ^v
Como lo cont(e) d'Urgell volea esseri re	21 ^r
Como volsero moveri p(er) re lo re de Catella ⁶	21 ^r
Qua è la costion(e) d(e) chi devia esseri re de Aragona	22 ^r
Como Sancio Vincenzo fo canoniczato	22 ^r
Como do(n) Ferrando succes(e), nepot(e) d(e) re Martino	23 ^r
Como morio el re don Ferrando fo homo savio e morio	23 ^v
Como p(er) lo dicto don Ferrando succes(e) el magn(us) Alfons(us)	24 ^r
Como lo s(enyor) re Alfonso fe mult(i) nobeli cose et de sua vita	26 ^r
Don Juhann(e), fratello d(e) re Alfonso, succes(e) re d'Aragona	27 ^v
Como q(ui)lli de Barsalona pigliaro p(er) p(r)imogenito lo p(r)incipe do(n) Ferrando	28 ^v
Como li Barsalonini pensaro fare la rebellion(e) (con)t(r)a lo re do(n) Juha(n)ne	29 ^r
Como la regina co(n) lo prencepe do(n) Ferrant(e) foro assegiat(i) p(er) Barsalona	29 ^v
Como lo re do(n) Juhann(e) enpinyorò lo contato d(e) Rossellon(e) allo re d(e) Fransa	30 ^r
Como Barselona cridò p(er) senyor(e) don Pet(r)o d(e) Portogallo	30 ^v
Como Barselona c(r)idaro lo duca Juhann(e) de casa d'Anjoï	30 ^v

6. Castella.

L'AUTOR

Autor d'ambdues parts de l'obra és Lupo de Spechio, que s'autodefineix en el pròleg com a «doctore en lege valenciano, nato e cressiuto nella città de Uriola,⁷ ... consiglieri et officiale» (f. 1^r) de Ferran, fidelíssim de la casa d'Aragó, sigui a Roma, sigui en el regne de Sicília, València i Catalunya. Lupo vol escriure aquest «librecto, ditto fiore, che sia una summa delli ri de Aragona» i «delli ri de quisto regno de Cicilia» (f. 1^r), perquè la dinastia aragonesa es veu contrastada arreu, i sobretot per la casa d'Anjou, sense que se sàpiga la veritat sobre la «dessendencia delli ri» (f. 1^r). Ell ha «habuta bona informacione da homini e ritracto da storie» (f. 1^r), a fi d'entendre «la dependencia delli ri, tanto del riamo de Aragona, quanto del presente riamo de Italia» (f. 1^r).

Altres dades sobre la biografia de Lupo es poden deduir de la mateixa obra: el nostre autor va presenciar la mort de l'infant Pere, nafrat per una bombarda en batalla prop de Nàpols el 17 d'octubre de 1438 (f. 27^v); i amb anterioritat havia format part del seu consell, consell del qual era capdavanter Alfons de Borja, el que serà bisbe de València i després, des de l'any 1455, papa de Roma amb el nom de Calixt III (f. 24^r). Va ser justament d'un personatge tan il·lustre que Lupo va aprendre «lo essercizio de justícia e de apuntare una relacione e sentencia» (f. 24^r). A la segona part del llibre llegim que Lupo era a Barcelona l'any 1461, quan es produeix la revolta de la ciutat contra Joan II. En aquesta circumstància la reina Blanca el va enviar a Navarra i Toledo per informar dels esdeveniments al sobirà (f. 29^v). En aquest punt hi ha també una notació a propòsit d'una seva anterior estada a Menorca com a governador de l'illa.

Aquestes dades proven que Lupo degué ésser dels primers valencians que vingueren a Itàlia amb el seguici del rei Alfons. Documents d'arxiu ens diuen que durant el regnat del Magnànim

7. L'autor ens informa sobre la història de la seva ciutat natal més endavant, al f. 14^r de la II part: Oriola va incorporar-se al regne de València arran de la conquesta de Jaume I.

Lupo va revestir càrrecs de prou relleu: l'any 1444 fou un dels dotze presidents de la R. Cambra de la Sommària, juntament amb importants personatges de l'època, com Antonio Beccadelli i Marino Boffa.⁸ Aquest és el mateix Marino Boffa que trobem sovint anomenat a la «summa» del nostre Lupo de Spechio com a informador dels fets i episodis narrats. L'any 1448 Lupo fou membre del Consell reformat pel rei, una vegada més amb Marino Boffa: sabem que ambdós engegaren la investigació sobre un cas d'abús de poder per part de quatre jutges del tribunal de la Vicaria.⁹ A més, Lupo apareix en l'índex onomàstic del registre XI del *Commune Summariae*¹⁰ per als anys 1454-1456." D'això es dedueix que el nostre autor encara era a Nàpols en aquest temps i amb tota probabilitat continuà exercint càrrecs importants dins de la R. Cambra de la Sommària. Per tant, el seu retorn als Països Catalans, on, com dèiem, va ésser governador de l'illa de Menorca, cal situar-lo en els anys successius al 1456. Més tard, deixada Menorca, es trobà a Barcelona molt a prop de la reina Blanca durant la revolta, immediatament després de la mort del príncep de Viana, l'any 1461. Puix que el llibre és escrit a Nàpols, Lupo degué regressar a aquesta ciutat en els anys successius a la seva ambaixada duta a Navarra i Toledo per encàrrec de la reina.

LA LLENGUA

Primerament sorprèn el fet que topem amb un escriptor valencià de la segona meitat del segle xv que escriu en llengua

8. A. RYDER, *The Kingdom of Naples under Alfonso the Magnanimous* (Oxford 1976), 199-200; *Fonti Aragonesi* (Napoli 1964), IV, 14.

9. Cf. RYDER, *op. cit.*, 158.

10. Es tracta d'una de les nombroses sèries en les quals es distingia l'arxiu de la R. Cambra de la Sommària i comprenia cap a 200 registres, on s'enregistraven les decisions de matèria fiscal lliurades pel gran camarari que presidia les activitats de la Cambra.

11. ASN, *Museo* 99 A 31 (3/11).

italiana. És un cas similar al de Lluís de Besalú, que va escriure *Degli uccelli di rapina*, tractat de falconeria més o menys coetani que farem servir per a unes comparacions lingüístiques.¹²

Deixant de banda almenys per ara l'intent de donar un quadre exhaustiu de la llengua del manuscrit, em limitaré a la transcripció del pròleg i a alguns comentaris lingüístics correlatius.

- f. 1^r 4 Per czò ch(e) io Lupo de Specchio, doctore en /⁵ lege valenciano, nato e cressiuto n(e)lla /⁶ cità de Uriola, servitor(e) cordiale della vostra /⁷ serenissima senyoria del di ch(e) io nacch(i) et /⁸ cossì servitore allevato del senyor(e) re do(n) /⁹ Alfonso de Aragona della bona recordanza /¹⁰ e memoria inmortale, et cossì servitor(e) et /¹¹ criato della sagratissima, prudentissima e /¹² gloriosa magestat(e) dello senyor(e) re vostro /¹³ pat(r)e, consiglieri et ufficiale io de q(ui)llo, enve/¹⁴terato nel loro servicii co(n) multa diligencia /¹⁵ e amore e temore, quisto cussì in Roma /¹⁶ como in q(ui)sto rialmo e Valensia e Catalonya, /¹⁷ ch(e) multi anno cont(ra)stato delli deritti anno /¹⁸ ap(ar)tenuto li senyur(i) passat(i) nel reamo de /¹⁹ Aragona a volereno essere ri di quello et /²⁰ medesimo de questo reame de Italia, e special/²¹ment(e) la casa del ducha d'Enjou de Fransa, et /²² veo ch(e) ambulat in tenebris e no(n) ve sanno //¹ nulla, et quanto più ne parlano più ne casca(n)o /² en arror(e) p(er)ch(é) non sapeno la dessendencia delli /³ ri, né delli uni de alt(r)i, et p(er) questo io, desigia(n)/⁴do de intendere la dependencia delli ri, ta(n)to /⁵ del riamo de Aragona quanto del presente /⁶ riamo de Italia, ho abuta bona informaci/⁷one da homini e ritracto da storie p(er) io com/⁸pilari e fare q(ui)sto librecto, ditto fiore, ch(e) sia /⁹ una sum(m)a delli ri de Aragona ch(e) foreno /¹⁰ e como dessend(e)no, e vost(r)a serenissima senyo/¹¹ria de q(ui)lli dessendit(e), et cossì delli ri de quisto /¹² regno de Cicilia, e como lo ducha d'Anjoe mai /¹³ no(n) ve appe deritto ma viciuso fondamento /¹⁴ dalla rigina Johanna p(r)ima non a cento anne /¹⁵ compit(e) e mai ve foro incoronati la casa d'An-

12. D'aquesta obra, ens en dóna notícies M. BATLLORI, *Dos còdexs catalans a la Biblioteca Reial de Torí*, «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», VIII (1928-1932), 241-252. A. LUPIS, *Postille cinegetiche ai dizionari italiani*, «Zeitschrift für romanische Philologie», XCVIII (1982), 366, considera l'obra una traducció del català de Joanne Pietro de Belbasso de Vigeveno. Text italià originari de Lluís de Besalú (Batllori) o bé traducció del català realitzada per un italià (Lupis), el tractat presenta uns trets lingüístics que fóra prou interessant relacionar amb els de la «summa».

/¹⁶joe se no(n) Carlo terczo et li soy figlioli. Et questa /¹⁷ ey la verità a confosione delle false lengue /¹⁸ e mali opiniuni. Copiato in Nap(u)li a dì XX /¹⁹ del mese de magio, anno D(omi)ni n(ost)ri Jh(es)u (Christ)i /²⁰ 1468.

Respecte a la grafia, notem que, pel que fa al tractament de *gn*, hi ha oscil·lació entre usos diferents: *gn* (ex. *regno*: 1^r,2), *ny* (ex. *senyoria*: 1^r,7) i el grafema *gny*, que és un connubi entre la grafia italiana i la catalana (ex. *regnyo*: 1^r,2).¹³ Una barreja de grafies de diversos orígens del mateix tipus és el cas de *gll*, que tradueix *gli* (ex. *conseglleri*: 1^r,12); també aquí trobem més d'un grafema: des del més típicament italià *gli* (ex. *battaglie*: II parte, 8^r,15) i tal vegada també el típicament ibèric *ll* (ex. *fillo*: II parte 21^r,8). Pel que fa a la grafia encara cal dir que no falten trets que emparenten el nostre manuscrit amb altres textos napolitans de la mateixa època. Per exemple, que en lloc de *sc* trobem *ss* (ex. *cressiuto*: 1^r,5, *dessendencia*: 1^v,2), com s'esdevé en l'obra de Loise de Rosa;¹⁴ mentre que Lluís de Besalú escriu el grafema a la catalana: *x*.¹⁵

Pel que pertoca a la fonètica cal dir abans que res que hi ha una caracterització napolitana de la llengua en *i* i *u* degudes a metafo·nesi: ex. *quisto* (1^r1), *senyuri* pl. (1^r,18); altrament les *u* de *multa* (1^r,14) i *summa* (1^v,9) es deuen amb tota probabilitat a una influència llatina, que està més o menys radicada en tota l'obra. Al costat de formes metafo·nètiques en trobem també de toscanes: ex. *quello* (1^r,19). També pel vocalisme àton les influències de l'italià meridional es barregen amb influències catalanes i toscanes: ex. a *rigina* (1^v,14) la E pretònica de la síl·laba inicial ha donat *i*, tal com passa al sud d'Itàlia;¹⁶ a *deritti* (1^r,7), en canvi,

13. En el tractat de falconeria de Lluís de Besalú hi ha sempre *ny* i *gny* (cf. BATLLORI, *op. cit.*, 244).

14. Cf. P. SAVJ-LOPEZ, *Appunti di napoletano antico*, «Zeitschrift für romanische Philologie», XXX (1906), 44.

15. Cf. BATLLORI, *op. cit.*, 244.

16. Cf. G. ROHLFS, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti* (Torino 1966-1969), § 130.

la *i* de la síl·laba inicial s'ha convertit en *e* per influència de la *i* de la síl·laba següent, igualment al que passa en català.¹⁷ Casos de vocals àtones pretòniques catalanes són encara *temore* (1^r,15) i *confosione* (1^v,17); a més, en *arrote* (1^v,15) trobem una solució present també en l'obra de Loise de Rosa;¹⁸ *Neapuli* (1^r,3) és encara un cas de la influència de l'italià meridional. Pel que fa a les vocals finals, *state* (1^r,2) i *anne* (1^v,14) semblen resultats de tipus napolità, *compilari* (1^v,7) sicilià. Cal recordar, a més, que segons en quin cas la *i* final en lloc de *e* pot tenir altres explicacions: per exemple a *ri* (1^r,2) la *i* es pot atribuir també a la formació del plural. Tanmateix, més enllà d'uns trets meridionals i de possibles influències catalanes, les solucions d'arrel toscana són molt més nombroses.

Pel que fa a les consonants, remarcarem la sonorització de -CR- en *sagratissima* (1^r,11), l'afebliment de -D- fins al grau zero en *veo* (1^r,20), dos casos que cal emmarcar en el fenomen del relaxament de les consonants intervocàliques catalanes.¹⁹ Per -P- la forma sonoritzada apareix al costat d'aquella inalterada: ex. *sebellito* (II part, 5^v,13) i *sepellito* (4^v,3). Es tracta, doncs, de processos lingüístics típics del català que no són desconeguts dins l'àmbit de l'italià meridional.

En la morfologia del nostre text trobem també que formes napolitanes apareixen al costat d'altres de toscanes: ex. *sapeno* (1^v,2) i *sanno* (1^r,22).²⁰

Pel que concerneix la sintaxi, assenyalem l'ús de l'article personal català *En*²¹ (ex. *Em Pere*: 12^v,2) i l'ús de la preposició *de*, també d'origen català:²² ex. *servitore cordiale della vostra serenissima senyoria del di che io nacchi* (1^r,6-7). A més, cal fer notar

17. Cf. F. DE B. MOLL, *Gramàtica històrica catalana* (Madrid 1952), § 66.

18. Cf. SAVJ-LOPEZ, *op. cit.*, 37.

19. Cf. MOLL, *op. cit.*, § 107.

20. Cf. ROHLFS, *op. cit.*, § 549.

21. Cf. MOLL, *op. cit.*, § 473.

22. Cf. MOLL, *op. cit.*, §§ 512-517.

l'infinitiu declinat *volereno* (1^r,19): l'ús d'aquesta forma es troba també a d'altres escriptors napolitans del segle xv.²³

Finalment, allà on la influència del català es nota amb més força és en el lèxic, tot i que les formes catalanes siguin italianitzades, és a dir, s'insereixin dins una morfologia italiana: ex. el cat. *criat* es dona en la forma *criato* (1^r,11);²⁴ del verb català *desitjar* procedeix la forma del gerundi *desigiando* (1^r,3). Finalment, assenyalem *rialmo* (1^r,16) que apareix repetidament en el manuscrit al costat de les formes italianes *riamo* (1^r,5) i *riame* (1^r,20). Tot plegat reafirma encara més el polimorfisme lingüístic ben típic de l'època i que pot esdevenir encara més ric en l'obra d'un autor que escriu en una llengua apresada de gran.

Aquest estudi lingüístic del manuscrit, només encetat d'altra banda, ja ens pot fer veure que Lupo de Spechio coneix l'italià molt millor que Lluís de Besalú. Tal com afirma el P. Batllori en l'estudi sobre aquest autor, el seu «llenguatge és extremadament dur i forçat, del tot diferent de la prosa italiana contemporània ... car tot resulta aigualit i deixatat, ple d'anacoluts i de repeticions innecessàries, però sense cap expressió ni modisme netament italians, de manera que es podria traduir mot per mot a qualsevol llengua, sense cap dificultat».²⁵ La llengua de Lupo de Spechio no difereix gaire de la dels altres autors napolitans del segle xv i també els catalanismes lèxics presents en l'obra acaben majoritàriament per ésser italianitzats. De tota manera, resta el fet que aquests dos autors catalans hagin escollit d'escriure llurs obres en italià. A determinar aquesta opció, deu haver-hi contribuït la circumstància que ambdós treballs estiguin dedicats a dos prínceps italians: la «summa» a Alfons d'Aragó, duc de Calàbria, i el tractat de falconeria a Galeazzo Maria Sforza, duc de Milà. Però més que el destinatari de la dedicatòria, pot

23. Cf. ROHLFS, *op. cit.*, § 709.

24. SAVJ-LOPEZ, *op. cit.*, 46, veu en la forma *criato*, present també en l'obra de Loise de Rosa, una reintegració de la sorda que es justificaria tan sols si la forma fos un castellanisme.

25. *Op. cit.*, 244.

haver intervingut en l'opció lingüística la consideració del públic al qual els dos autors pensaven dirigir-se: Lluís de Besalú escriu per als falconers milanesos,²⁶ Lupo de Spechio escriu per als senyors del regne de Nàpols, com podem argüir llegint el pròleg. I tal vegada es podria afegir que el nostre autor se serveix de l'italià també perquè es reconeix part del món cultural de la cort de Nàpols d'aquella època i del seu plurilingüisme. De fet, la «summa» s'insereix en el gènere d'historiografia encomiàstica, que va tenir un relleu tan gran en la política cultural de la Corona catalano-aragonesa. Escriu Gianvito Resta: «La tradizione storiografica "regnicola" (rafforzata da quella "catalana") si prestava ... a piegarsi alle pressanti necessità della nuova dinastia che si era trapiantata a Napoli; la quale, tanto all'interno quanto all'esterno, abbisognava di una adeguata propaganda politica, tale da prospettare una gloriosa immagine di sé stessa, che solo la penna dei migliori umanisti poteva elaborare».²⁷ Però no és tan sols tradició dels millors humanistes, com Antonio Beccadelli, Bartolomeo Facio i Giovanni Pontano, sinó també de qui, tot i que viu a llur costat, escriu obres d'un nivell decididament inferior. L'obra d'un escriptor d'aquesta mena no tindrà la mateixa estructura narrativa i cultural, però això no vol dir que no mereixi d'ésser coneguda, sobretot si és testimoni d'una situació peculiar, com és el cas de la «summa» de Lupo de Spechio.

ANNA MARIA COMPAGNA PERRONE CAPANO

26. Cf. BATLLORI, *op. cit.*, 245.

27. ANTONII PANHORMITAE, *Liber rerum gestarum Ferdinandi regis*, a cura di G. RESTA (Palermo 1968), 14.